

A család és iskola etikai együttműködéséről.

A nevelendő gyermek szemben áll az őt környező világgal, mely ébreszti s ingerli tehetségeit, de főleg annak az őt környező világnak két legfontosabb tényezőjével, mely embert akar belőle nevelni, és ez a család s az iskola. A családban fejlődik a gyermek testi és lelki élete s az iskola segít őle, folytatólag, pótlólag van hivatva a nevelésbe befolyni: azért kell, hogy minél teljesebb harmóniában hassanak, s én itt azokat a szempontokat jelölöm meg, melyekre nézve ezt a harmóniát különösen sürgetnünk kell.

1. A nevelésben, mely végre tiszta, jó, erős, szép életet akar alakítani, úgy a családnak, mint az iskolának alapú egységes világnézetet kell elfogadnia, melyet az erkölcsi nevelésben szigorúan kövessenek. Szép, erős élet ki nem hagyhatja s nem mellőzheti a lélek üdvére való tekintetét. Ha a család tagadja azt, amit az iskola állít, vagy megfordítva, — ha a vallásoktatásban állítanak valamit s ugyanazt tagadják a természettudományban: akkor a gyermek egészségtelen, hazug atmosphaerában él s az erőszak benyomásait szenved, mikor csak fenkölt hit, szeretet, tisztelet s kímélet kezelhetné szerencsésen lelkét.

2. Bár a család s az iskola közös művön dolgoznak s mindegyik embert akar nevelni, e törekvésben mégis egy sem állja meg a helyét egyedül, hanem egymásra vannak utalva, hogy egymás sajátos hiányait kipótolják. E hiányokat csak egymásra gyakorolt, szerencsés befolyással tüntethetnék el. A család melegebb, szeretőbb, az étellel közvetlenebb összeköttetésben áll, de gyakran híjjával van a kellő nevelési ismeretnek, belátásnak s, sajnos, még az erkölcsi hódításoknak is; az iskola meg tüzetesebb ismeretekkel rendelkezik ugyan, de erkölcsi kihatásaiban gyenge. Mindkét helyen pótolni kell a hiányt, s épp e célból szükséges, lehetőleg szoros összeköttetésbe lépnie családnak s iskolának. Ismerni kell a gyermeket; a szegényebb sorsú szülők ugyancsak nem ismerik, s a legelőkelőbb helyen is gyakran félreismerik; az iskola segítse a szülőket a fölismerésre; beszéljék meg tanítók s szülők a gyer-

mek természetét. A tanulók nagy száma ezt ugyan nagyon megnehezíti, de az érdeklődés s a hivatásos buzgalom sok mindenre rásegít. – Ez érintkezés révén tisztába jönnek a gyermek természete iránt; constatálják hibáit, hajlamait. E hibák között lesznek olyanok, melyeket legszerencsésebben a család kezel, milyenek a rendtelenség, dacz, hazudozás, nyalakodás, elpuhultság; lesznek mások, melyeket inkább az iskola orvosol, milyenek a gyávaság, jellemtelenség, közöny. Az iskolának e részben nagy föladata van, hogy fölvilágosítással szolgál, igaz ideálokat ad, helyes fogalmakat terjeszt a jó, okos életről: kevésbbé fér hozzá a gyakorlatban a faláncságot letörni, a szeszes italtól a gyermeket megóvni, de helyes fogalmakat adhat, hogy mily rossz a gyermeknek a szeszes ital, elítélheti az ivás divatját s undort kelthet a mértékletlenség ellen.

3. Nemcsak az iskola, de a család sem nevel igazán, ha csak szóval s nem tettel, vagyis ha példával s étellel nem dolgozik. Élni kell, »elő élnie« kell szülőnek, tanítónak az életet. Embert csak az nevel igazán, ki nemes, szerető lelkét állítja bele a nevelésbe; aki öntudatában átélte az erkölcsi világ fölségét s az erény motívumait életté váltotta magában. Szülő s tanító e részben nem különböznek; a szép, nemes élet harmóniája biztosítsa törekvéseik sikerét. Ez a legszükségesebb harmónia. A szép, nemes lélek benyomásaiból az iskola keveset nyújt, mert inkább az ismeretközlés s a tanítás mechanikája uralkodik benne. A család könnyebben teremti bele a fegyelembe, a parancsba, a szigorba a szellemet, mely engedelmességre nevel, mint az iskola, melynek fegyelme könnyen külsőséges s inkább dressura, mint erényes érzés. Az iskola ijeszt s terrorral dolgozik; a család is szigorú legyen a rossznak letörésében, de a tettetés veszedelmétől könnyebben meg fogja óvni a gyermeket. Az iskolának a készséges és jóindulatú engedelmesség cultiválásában több gondja s dolga lesz s csak akkor ér céljt, ha a szülői szeretet motívumaiból indul ki.

4. Család és iskola különösen abban értsen és érezzen egyet, hogy az ethikai motívumokat állítsa a nevelés előterébe. Van intellectuális, aesthetikai, socialis műveltség, de minden igazi lelki műveltségnek alapja az erkölcs, mely a Végtelen Isten törvényét élénk adja, hogy

átéljük s boldoguljunk. A jellem két tényezőn épül: egyrészt a lélek uralmán a szenvedélyek s rossz hajlamok fölött, másrészt az elvek szerint való cselekvésmódon, mit tulajdonképpen jellemnek hívunk. Az iskola kevésbé gondolja az etnikumot s inkább az ismereteket fejleszti. Nagy baj volna, ha ez irányzatával az erkölcsi érzéket gyöngíténé, ha nem mással, hát az által, hogy azt ignorálja, vagy legalább kevésre becsülni látszik. Az *aesthetikát* élesen választjuk el az *ethikától*; más a jó, más a szép. Vannak nehéz kötelmeink betegeket s szenvedők iránt, ahol a szép érzéke inkább akadályoz, mint segít. Vannak az életnek nem szép oldalai, melyeken épügi ki kell váltani az erkölcsöt, mint az élvezetet szépség útján. A család a maga bajaival, megpróbáltatásával, a maga küzdelmeivel s szerénységével az *ethikumhoz* közelebb áll; jó lesz azt a divatos helytelenséggel, mely az *ethikát* *aesthetikával* akarja helyettesíteni, meg nem zavarni.

5. A család nagy előnye az együttlét az élet minden körülményeiben; a családban imádkoznak, dolgoznak, esznek, isznak, üdülnek, sírnak. S a gyermek a megadott élet útjain halad és fejlődik. Az iskola ezzel szemben nélkülözi a sokoldalú, meleg, reális élet nevelő hatását, sőt nagyon is *schematikussá* lesz s *formalitásokban* merevül meg. De a mai család maga is nélkülözni kezdi a való élet sokoldalúságát; az élet szinterei el vannak különítve egymástól, nevezetesen a munka kivonul az otthonból s a gyári ipar magas falai közé szorul. A gyermek nem látja atyját, anyját a munkánál, nem segít neki, nem babrál vele. Ez nagy hiány, melyen család is, iskola is lehetőleg segítsen. Fiú, leány, szokjanak házias munkához, kivált ez utóbbi, – végezzenek mindent a ház körüli, amit a háztartás gondja megkíván. Az iskola is adjon minél tágabb tért a szabad mozgásra. A gyermekek s ifjak ugyanis egyoldalú, ismeretelsajátító életet élnek, de érzékeiket s izmaikat nem gyakorolják; a kieszt nevelésben a sok *formalitástól* vész az öserő. Teletömjük, agyonkínáljuk őket azzal, ami nem ők: adjunk nekik kevesebbet, de adjuk meg azt a gyermeknek s az ifjúnak, hogy a magáé lehessen. *Disharmonicus* az a fiatal élet, melyet egyre a mi gondolataink formáiba szorítunk bele, - melyet folyton egy magasabb *culturával* telítünk. A jobb

jövő folytonos hajhászásától elromlik a jelen. Innen van nevelésünknek az a materialista, bürokratikus, mondhatnám, vénhedt arculata; a gyermek, az ifjú nem gyermek, nem ifjú többé, megvénül tőle.

6. Nagy szükség van a család és iskola harmonious összeműködésére a socialis s gazdasági hiányok pótlásában s eltüntetésében. A szülők kötelessége gyermekeik egészségével s fejlődésével szemben már akkor kezdődik, mikor azok még nincsenek; mikor pedig már vannak, akkor arra is kiterjed, amit a német költő oly szépen mond: »Schafft frohe Jugend euren Kindern, Des Lebens Heimsuchung zu mildern; Wer jung schon viel erfalten Gutes, Trägt auch das Schlimme leichten Mutes.« Az iskola vegye tekintetbe a gyermek családi, gazdasági viszonyait s nyúljon be pótlólag ott, hol a szegénység szomorúsága kísért az ifjú arcokon. Itt is ugyan az első, akinek meg kell állnia a helyét, maga a szülő, az Istenbizalom s a körösztviselés erejében; ez oltalom alá állítsák gyermekeiket, hogy lehetőleg ne érezzék a szegénység keservét s vigasztalódjanak azzal, hogy, komoly ethikai alapon állva, gyermeket az ifjúság kemény csapásai is nagy emberekké nevelhetnek. Az iskola a maga részéről karolja föl a szenvedő ifjúságot; részesítse először is egyforma elbánásban a szegényt s a gazdagot s a nálunk még elmaradt községi politika keretében gondolja az elhanyagolt, rosszul táplált gyermeket. – Ez az összeműködés győzelmeket arat az elzüllés fölött.

7. A család arra alkalmas, hogy a gyermeket egyszerűsége, igénytelensége s a kis dolgokban is hűségére nevelje, míg ellenben az iskolai életnek egyik kedvezőtlen jellege a »tömeg«, mely fölületesség, henczegővé, komisszá nevel. A tömeg irányzata mindig alacsony és szolgálékú, s ez befolyásolja az egyeseket s föltétlen hódolatot kíván ítélete előtt. Socialis ösztöneink s hiúságunk sodornak ebbe bele. A fiúk csorda-módra követik a tömeget jóban-rosszban s eldurvulnak. Itt is kell finom s mélyjáratú összeműködés család és iskolaközt. A család fogja le lehetőleg a maga körébe a gyermeket s az ifjút is; amennyiben pedig az iskolában nyílik már a nyilvánosság tere, melyre az ifjú lép, ott a tanítók neveljék az ifjúságot arra, hogy a hűséget nehézségek közt is érvényesítsék s buzdítsák őket, hogy ne tőrjék az alacsonyak

uralmát. Szervezzék az iskolát amerikai módra, hogy az ifjúság becsületérzését állítsák be vezetőül a tömegbe, mely intézkedjék, s melytől számon kérjék az esetleges kihágásokat.

8. Nagy vívmánya lesz a család és iskola együttműködésének az ifjúság fegyelmezettsége a nemi ösztönt illetően. A család neveli első sorban a finom érzéket a szemérem iránt. Zsenge korától rá kell nevelnünk az ifjúságot, hogy mindenben illedelmes s tiszta legyen. A romlott fiúk, a pajtások erkölcstelen beszéde s a sikamlós olvasmányok megmérgezik az ifjúság képzeletét. Szülőnek, iskolának itt kezet kell fognia. Otthon a táplálkozásban, öltözetben, alvásban nyilvánuló elpuhultságot kell kerülni, az iskolának pedig rá kell képesítenie az ifjúságot, hogy ne bízzék ösztöneiben, hanem tekintse magát mint erős gyökeret, melynek sok buja fattyúhajtása van, azokat le kell törnie s magát az erkölcs követelményei szerint megnesemesítenie. Minden nemi fölvilágosítás azt tartsa szem előtt, hogy csak akkor ér célzt, ha tisztelettel tölti el az ifjúságot az Isten nagy gondolatai iránt, s ha belátja, hogy belátni nem elég, hanem akarni kell, az akaratot meg nevelni kell az önuralomra. Az erőt nem a tudás adj a, az csak eligazításokkal szolgál. A tiszta, erős nemzedéket a családi élet tisztaságának s fegyelmeztségének fogjuk köszönni; az iskola pedig óvjon, fokozza a belátást s a vágyat a tiszta élet után, melynek több az öröme, mint a rohamos és élethervasztó szabadosságnak.

Ez úton, remélem, szerencsésen fejlesztjük ki az ifjúság erejét s család és iskola sikerrel szolgálja majd azt az etikát, mely a léleknek önmagunk fölött való uralmában áll.

Prohászka Ottokár.